

เอกสารสรุปคำบรรยายครั้งที่ 9
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย

อาณาจักรอยุธยา

1) การสถาปนาเป็นอาณาจักรอยุธยา

อาณาจักรอยุธยากำเนิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1893 จากการรวมตัวของแคว้นสุพรรณภูมิทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาและแคว้นอโยธยาทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีปัจจัยที่ช่วยเสริมการสถาปนาอาณาจักรคือ

1.1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำ 3 สายบรรจบกัน คือ แม่น้ำเจ้าพระยา ลพบุรี และป่าสัก ซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและเป็นศูนย์กลางทางการค้า ทำให้ต่อมาจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าต่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.2) ปัจจัยด้านกำลังทหาร โดยมีแคว้นสุพรรณภูมิและอโยธยาที่มีกำลังคนมากมารวมตัวกันด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ สร้างอำนาจทางการเมืองในช่วงที่อาณาจักรเขมรและสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง

2) สถาบันกษัตริย์สมัยอาณาจักรอยุธยา ตลอดช่วงเวลา 417 ปี ประกอบด้วย กษัตริย์จาก 5 ราชวงศ์ปกครอง คือราชวงศ์อู่ทอง สุพรรณภูมิ สุโขทัย ปราสาททอง และบ้านพลูหลวง

3) การขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยา ปัจจัยที่ผลักดันให้มีการขยายอำนาจคือ ความต้องการขยายเครือข่ายการค้าทางทะเลและแนวคิดพระมหากษัตริย์แบบจักรพรรดิราชย์ซึ่งเป็นราชาที่ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งปวง โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนให้อาณาจักรอยุธยาขยายอำนาจได้สำเร็จมี 4 ประการ คือ

- 3.1) มีทำเลที่ตั้งของอาณาจักรที่เป็นยุทธศาสตร์ด้านกำลังคนและการค้า
- 3.2) ความสามารถของพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชสมัย
- 3.3) มีระบบการควบคุมกำลังพลอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3.4) อาณาจักรโดยรวมอ่อนแอ

ซึ่งสามารถสรุปการขยายอำนาจของอาณาจักรในแต่ละทิศทางดังนี้

ทางด้านเหนือ ขยายอำนาจเข้าไปผนวกดินแดนอาณาจักรสุโขทัยได้สำเร็จในช่วง พ.ศ. 1981

ทางด้านตะวันออก ขยายอำนาจไปยังดินแดนอีสานได้สำเร็จในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 กล่าวคือสามารถตีอาณาจักรเขมรได้หลายครั้ง ตั้งแต่ช่วงอยุธยาตอนต้น

ทางด้านใต้ สามารถผนวกแคว้นนครศรีธรรมราชและหัวเมืองมลายู

ทางด้านตะวันตก แผ่อำนาจไปยังหัวเมืองมอญ และเมืองท่าชายฝั่งทะเลอันดามัน และเป็นด้านที่มีสงครามติดพันมาตลอดสมัยอยุธยา คือ การสงครามกับพม่า ที่เริ่มครั้งแรกสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช เป็นต้นมา

4) สภาพการเมืองการปกครอง

สถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาผูกพันกับคติเทวราชา ด้วยความใกล้ชิดและเลื่อมใสในวัฒนธรรมเขมรที่เคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และความจำเป็นต้องปกครองเด็ดขาดจากการขยายอำนาจอย่างกว้างขวาง โดยมีการปฏิรูปการปกครองสำคัญในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ด้วยสาเหตุ 2 ประการ ประการแรก เนื่องจากปัญหาระบบเมืองลูกหลวงที่มักมีการแย่งชิงราชสมบัติช่วงต้นสมัยอยุธยา ประการที่สอง เป็นช่วงสมัยที่อยุธยามีอาณาเขตกว้างใหญ่จึงต้องมีระบบการปกครองที่รัดกุมซึ่งมีหลักการปฏิรูปที่สำคัญ 3 ประการ คือ หลักการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง หลักการแบ่งแยกอำนาจตามหน้าที่ และหลักการถ่วงดุลอำนาจ

โดยการปกครองส่วนกลางประกอบด้วยกรมที่สำคัญ 6 กรม คือกรมกลาโหม เจ้าพระยามหาเสนา ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม) กรมมหาดไทย (เจ้าพระยาจักรีตำแหน่งสมุหนายก) กรมนครบาล (พระยายมราช) กรมวังหรือกรมธรรมมาธิกรณ์ (พระยาธรรมมาธิบดี) กรมโกษาธิบดี (พระยาพระคลังหรือพระยาโกษาธิบดี) และกรมเกษตรราชการ (พระยาพลเทพราชเสนา)

การปกครองหัวเมือง ยกเลิกระบบเมืองลูกหลวงจากหัวเมืองชั้นใน และตั้งหัวเมืองชั้นนอกที่สำคัญเป็นเมืองพระยามหานคร เช่น พิษณุโลก นครศรีธรรมราช โดยส่งขุนนางไปปกครองแทน

การจัดระเบียบกำลังคน มีการตราพระไวยการตำแหน่งนายพลเรือนและพระไวยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง เพื่อกำหนดระดับชั้นของขุนนางและกฏมณเฑียรบาล เพื่อกำหนดระดับชั้นของพระบรมวงศานุวงศ์

โดยหลักการปฏิรูปที่กล่าวมานี้ ได้นำมาใช้ปกครองเป็นหลักสำคัญเกือบตลอดสมัยอยุธยาที่มีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดตามความเหมาะสมของสถานการณ์ในสมัยต่อมา

5) สภาพเศรษฐกิจ

ความสมบูรณ์ของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้อยุธยามีพื้นฐานสำคัญทำการเกษตรและมีที่ตั้งซึ่งมีทางออกเมืองท่าสำคัญจึงเป็นศูนย์กลางการค้าต่างประเทศด้วย นอกจากรัฐบาลสมัยอยุธยาจะมีรายได้สำคัญจากผลกำไรการค้าต่างประเทศผ่านกรมพระคลังสินค้าที่เป็นระบบการค้าผูกขาดโดยรัฐบาลแล้ว ยังมีการเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ด้วยคือ **จังกอบ**เป็นการเก็บภาษีค่าผ่านทาง **ธูชา** ค่าธรรมเนียม ในการติดต่อกับทางการ **อากร** การเก็บชักส่วนผลประโยชน์ที่ราษฎรผลิตได้และ **ส่วย** เป็นเงินหรือสิ่งของที่ราษฎรส่งมาแทนการเกณฑ์แรงงาน รวมถึงบรรณาการจากดินแดนประเทศราช

6) สภาพสังคม

สังคมอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ดำรงฐานะสูงสุดของอาณาจักร ลดหลั่นมากับกลุ่มคน 4 ประเภท คือ เจ้านาย (พระบรมวงศานุวงศ์) ขุนนาง ไพร่ และทาส โดยมีพระสงฆ์เป็นกลุ่มคนประสานกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือชนชั้นต่าง ๆ เป็นแบบระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นฐานะแบบที่ไม่เท่าเทียมกับฝ่ายที่มีสถานะเหนือกว่าคือผู้อุปถัมภ์ที่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน มีเจ้านายหรือพระบรมวงศานุวงศ์เป็นชนชั้นสูงรองจากพระมหากษัตริย์ มีขุนนางซึ่งกำเนิดจากสามัญชนเข้ารับราชการ ลดหลั่นลงมาคือไพร่หรือราษฎรทั่วไปที่ต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนายและสุดท้ายคือทาส คือ บุคคลที่ทำงานให้ผู้อื่นในฐานะที่ต่ำสุดของสังคมอยุธยา

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๕. สังคมศึกษา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คำถามท้ายการบรรยายครั้งที่ 9

- 1) จงอธิบายถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา
- 2) จงอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้อาณาจักรอยุธยามีความรุ่งเรืองในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- 3) จงอธิบายเปรียบเทียบสภาพที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาที่มีผลต่อความรุ่งเรืองที่ต่างกัน
- 4) อาณาจักรอยุธยามีวิธีการแก้ปัญหาาระบบเมืองลูกหลวงอย่างไร
- 5) จงอธิบายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยสุโขทัย